

❖ תוכן הענינים ❖

על פי סדר הדרשות בספר "ערות דבש"

חלק א' דרשה א'

תוכחת מוסר מה שדרש ברבים אדומ"ו הגאון האמתי מוהר"ר יונתן ז"ל בהיותו
על מכון שבתו בק"ק מיץ יע"א בחדש אלול שנת תק"ג לפ"ק

כב	"גואל ישראל" לשון הוזה בְּכָל יוֹם	א	עשרת ימי תשובה
כג	ברכת רפאנו	ב	לשוב בתשובה "שלמה" - לבל ישוב לכסלה
כג	יתפלל בעד כל החולים	ג	עקר כבישת היצר על ידי למוד והחזקת התורה
כד	להתפלל על חלי כנסת ישראל שהיא בגלות	ד	התבוננות בפגם העברות
כה	להתפלל על בריאות תלמידי חכמים	ד	הלומד תורה לשמה
כה	ברכת השנים	ה	מדת הגאונה - והעצה לנצל ממנה
כה	להתפלל על מזונותיו	ו	החמדה - והעצה לבטלה
כו	יתפלל שיהיה המזון מסטרא דדכיא וטהרה	ז	תשובה מתוך אהבת ה'
כו	להתפלל על פרנסת כל ישראל	ז	קדוש עצמון במקורו לך
כז	ברכת תקוע בשופר	ט	קדשת הספה
כז	להתפלל על קבוץ גלויות		מצות אכילת ערב יום כפור וזהירות בקדשת
כח	ענש הגלגול	י	האכילה
כט	ארץ הגלות בשביל תקון הגלגולים	יא	להרבות בתורה ותפלה בעשרת ימי תשובה
כט	ברכת השיבה שפטינו	יב	הקב"ה חותר חתירה לקבל תפלת בעלי תשובה
כט	להתפלל שיחזרו הסנהדרין למקומם	יג	מעלת תפלת השמונה עשרה
ל	אם יש דין למטה אין דין למעלה	יג	פגנות פשוטות בתפלת שמונה עשרה
לא	ברכת ולמלשינים	יג	ברכת מגן אברהם
לא	להתפלל על אבדן עמלק	טו	ברכת מחיה מתים
	למוד זכות על ישראל, כל עוונותיהם בגלות -	טו	ברכת אתה קדוש
לא	באשמת אמות העולם ושריהם	יז	ברכת אתה חונן
לג	קבלת השפע בגלות דרך שרי האמות	יז	התבוננות בגדלות האדם
לה	ברכת על הצדיקים ומצנות 'ואהבתם את הגר'	יח	לבקש חכמה ודעת לשם שמים
לו	הבושה מעוונות לעתיד בעולם הבא	יט	ברכת השיבנו
לו	ברכת "ולירושלים", וברכת "את צמח"	כ	ימינו פשוטה לקבל שבים
לו	בגן ירושלים תכלית שלמות האנושי	כ	ברכת סלח לנו
לז	ברכת שמע קולנו	כא	מדרגת גנים ומדרגת עבדים
לז	להתפלל על כל צרכיו	כא	ברכת ראה נא
		כא	בקשת הגאולה לבל יתחלל שמו הגדול

תוכן הענינים לפי סדר הדרשות

מ	ברכת שים שלום	לח	התפלה הבאה ממועמקי הלב
מ	יתפלל שלא יהיה מחלקת בישראל	לח	המתפלל תמיד על כל צרכיו - לא במהרה הוא
מא	מדת ארץ אפים וקדשת ארץ ישראל וירושלים	לט	חוטא
מא	לפי רב הקדשה כן מעוט הפעס	לט	ברכת "רצה"
מא	בערב יום פפור צריך מחילה זה לזה ורבויה אהבה	לט	למסר עצמו על קדשת השם יתברך
מג	אין לך דבר שעומד בפני התשובה	מ	ברכת הודאה
מג		מ	'לעשה נפלאות גדולות לבדו'
		מ	יתן הודאה על החזרת נשמתו

חלק א' דרשה ב'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל ט' טבת תק"ד לפ"ק בק"ק מיץ יע"א

נג	שקידת התורה לאחר הנשואין	מד	המעשה והפונה בעבודת ה'
נד	זהירות במוצות ציצית	מה	עשרה בטבת נחפשה דרכינו ונחקרה
נד	מוצות פאות הראש והזקן וזהירות מלהדמות לגוים	מו	מעלת התוכחה
נד	חמור דברי סופרים	מז	שנאת המוכיח - עצת היצר הרע
נה	שמירת הקדושה	מח	אהבת ישראל
נו	גדל מעלת החזקת התורה ולפרנס תלמידי חכמים	מט	מעלת האהדות
נו	טובת הגלות ותכליתה	נ	דרכי הלמוד - וחובת הלמוד הלכות
נט		נא	תמונות והסתכלות במראה
		נב	שקידת התורה

חלק א' דרשה ג'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל ז' אדר שנת תק"ד לפ"ק בק"ק מיץ יע"א

עא	לא להחניף לרשעים	סב	פגנת הלב בתפלה ובברכות
עב	שכר מסירות נפש של אסתר	סג	שמחה של מצוה ושמחת המועדים
עג	חמור דברי סופרים	סד	תכלית הנסים
עה	לשמע בקול חכמי הדור	טעם	נפלא מדוע אין בדורותנו נסים כמקדם
עו	זהירות מעברות בשמחת פורים ומשתה היין	סה, סז	
עז	זהירות בכנות התפלה	סז	זהירות במוצות תפלין
עז	חמור העוון של פרוז לבבות והמסתעף מזה	סח	התבוננות בקריאת המגלה וסודותיה
עח	הוי דן את האדם לכף זכות	סח	חמור כנוי שם לחברו
עח	להזהר מנקימה ונטייה	סט	התרחקות מהמשדכת שלו

תוכן הענינים לפי סדר הדרשות

חלק א' דרשה ד'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בז' באב שנת תק"ד לפ"ק בק"ק מיץ
יע"א, ובתוכו הספד על תרי גאוני ארץ ז"ל

צא	רק ליראה את השם	עט	קדשת כהל המערבי
צג	זהירות משמחה שאינה של מצוה	פ	מסירות נפש לתורה והתגברות על תהבולות
צג	מענין שמחה ועצבות	פא	היצר הרע לבטל תורה
צג	תענוגי עולם הבא - עין לא ראתה	פג	מיתת צדיקים מכפרת
צד	עולמו תראה בחייו - שמחה של מצוה	פד	החזקת התורה ופרנסת תלמידי חכמים
צה	שלמות הצדיקים לעתיד לבוא	פה	מענין תפלה
צו	קדיש ויהא שמייה רבא בכונה - יסוד לתקון העולם	פז	לקר החיים בעולם הזה וחיובות נצול הזמן
צו	החסרונות באחור התשובה	פז	תועלת התפלה לרוחניות
צו	אל תאמר לכשאפנה אשנה שמוא לא תפנה	פז	אין לנו שיויר רק התורה הזאת
צח	השמוח בחלקו	פח	היראה והפחד בבית הכנסת ובפרט בעת הזקרת שם שמים בקריאת שמע ובתפלה
			התבוננות מחקי הטבע והבריאה שהאדם נברא

חלק א' דרשה ה'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בימי סליחות קדם ראש השנה
תק"ה לפ"ק בק"ק מיץ יע"א

קיא	שעטנז - עוון פלילי למאד	צט	תשובה בימים הנוראים על כל סוגי העברות
קיא	כשלושים שעטנז גבר כחו של שטן לקטרג	צט	תשובה מעברות שבין אדם לחברו
קיא	התחדשות והתגברות היצר הרע בכל יום	קא	החזקת התורה ומעלת המשיא בתו לת"ח
	העצות נגד התגברות היצר הרע - מסירות נפש		בראש השנה קדם תקיעת שופר - הפל למעלה
קיב	וחשקת התורה	קב	אש
קיג	באור ענין לזכר עקדת יצחק	קג	אין לך שובר כחו של דינים אלא בכיה
קיג	ובו תדבקו זה המשיא בתו לתלמיד חכם	קג	התחזקות והתחדשות בתשובה ובעבודת ה'
	עצה לבטול חמדות היצר הרע שיהיו דברי תורה	קד	ראש השנה הוא "בכסה" - לטובת ישראל
קיד	חביבים בעיניך כאלו היום נתנו	קה	תוכחה לחזנים המזמרים שלא לשם שמים
קיד	עשרת ימי תשובה	קה	גדר האחדות והשלום האמתי
	בחדש תשרי שהוא מזל מאזנים - שוקלים	קו	עקר התשובה לעשות גדרים על עברות הקלות
קיד	בשמים מדה כנגד מדה	קז	על פן יאמרו המושלים באו חשבון
קטו	כל שעה ורגע בימים אלו פסידא דלא הדר	קז	להתרחק ממחלקת אפלו לשם שמים
	על ידי השופר - אין הקדוש ברוך הוא כועס	קח	להזהר מתהבולות וערמימות היצר הרע
קטו	בימים אלו	קח	משל נאה מפתויי היצר הרע
	להזהר בשמחת תורה שלא לאבד כל מה	קט	התרחקות ממוזרות וחמדת קמון
קטז	שהרוחנו בימים הנוראים	קט	החיוב ללמוד ספרי מוסר

תוכן הענינים לפי סדר הדרשות

חלק א' דרשה ו'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בין פסה לעשור
שנת תק"ה בק"ק מיץ יע"א

קכז	להוכיח איש את רעהו	ענין אמירת שיר המעלות מופעמקים לפני יוצר אור
קכח	עקר התשובה להסיר המדות המגנות	ענין השופר - להפך מדת הדין למדת הרחמים
קכט	עשרת ימי תשובה	ק"ח לערבב את השטן - חמת המלך שצקה
קל	בינונים תלויים ועומדים	ק"ח במקום שיש דין למטה אין דין למעלה
קלא	בגמים אלו אין פעם כלל בפמליא של מעלה	ק"ט תקיעות מישוב ותקיעות מעמד
קלב	מצות הספה ורמזיה	ק"ט עקר התשובה - קבלה על העתיד
קלג	הדין תלוי ועומד עד שמיני עשרת פגנת מצות ספה, וביאור ענין "ספה דירת עראי"	קכ חמרות ואזהרות יתרות לעשרת ימי תשובה
קלד	קדשת הספה - צלא דמהימנותא	קכ נחפשה דרכינו ונחקרה
קלז	זהירות מעברות בספה	קכ להסיר מאתו הסבה המביאה לידי חטא
קלח	התורה מצלת מהדעות הפוזבות	קכ העקר בתשובה - התרחקות מהמותרות
קכ	בבאור שלשת זמני הדין ראש השנה, יום המיתה, ותחית המתים	קכא התרחקות מהמותרות במלבושי כבוד והדר
קכב	יום הדין לאחר מיתה	קכב התנהגות הבעל תשובה
קכג	מדותיו של הקדוש ברוך הוא מכונים לפי ענין החטא	קכב חכמים הזהרו בדבריכם
קכד		קכב ענין מוצקה ומחטיא חברו שוף בקל אחד
		קכג זהירות מרבית וגזל
		קכג המוצקה את חברו אין חטא בא ליזד

חלק א' דרשה ז'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל כ"ב שבט תק"ה לפ"ק
בק"ק מיץ בעת שהיה הגרוש רחמנא לצלן בק"ק פראא

קמב	לקנאות לכבוד שמים	קלו השתתפות בצער זולתו
קמג	שיחת נשים	קלז קבלת היסורים באהבה
קמד	עצה לכבישת יצר התאווה	קלח ח"ב אדם להשתתף בצערן של ישראל
קמז	העובד שלא על מנת לקבל פרס	קלט הענישים החמורים ללשון הרע ושנאת חנם
קמה	מעלת העומד בנסיון הפמון	קמ מעלת הצדקה
קמו	לא לתלות את הצרות והגזרות במקרה	קמב כבוד חכמי הדור

תוכן הענינים לפי סדר הדרשות

חלק א' דרשה ח'

תוכחת מוסר מהגאון זצ"ל ובו הספד על חכם אחד
בז' אדר תק"ה לפ"ק בק"ק מיץ

קנג	טוב מעט בכונה - וכל המוסיף גורע	קמח	ז' אדר - יום פטירת משה רבנו
קנד	למוד זכות על חברו, וענן מחטיאי הרבים	קמט	שלישת אלפים הלכות נשתפחו בימי אבלו של משה
קנה	אזהרה לנשים להתנהג בצניעות	קמט	החזקת התורה
קנה	שמירה מיחוד והסתכלות בנשים	קנ	עקר חיינו ושלמות נפשנו תלוי בלומדי התורה
קנה	אהבת הזולת וענן "יום הפורים כיום הפפורים"	קנ	נשמת משה רבינו קשורה תמיד עם נשמות הצדיקים והחכמים
קנו	משלוח מנות איש לרעהו	קנא	ענין ההספד
קנו	תלמיד חכם שהלך מן העולם בלא בנים	קנב	נשמת משה רבנו מתדבקה תמיד עם חכמי הדור
קנח	החזקת התורה - להשתדף עם לומדי תורה	קנב	להאיר להם
קנח	הכנעה וענוה	קנב	משה רבנו לא מת
קנט	הרחקת הגאון	קנג	כונה בתפלה
קס	להתרחק מתערובות אנשים ונשים		
קסא	ענן 'זכיר לו יום המיתה'		

חלק א' דרשה ט'

דרוש נחמד מה שדרש הגאון זצ"ל בק"ק מיץ לכבוד המקום ולכבוד הבית
הכנסת אשר חדשו אותה, פ' קרח תק"ה לפ"ק

קסה	להזהר בבית הכנסת מדבורים אסורים ודברים בטלים	קסג	מענין תפלה וקדשת בית הכנסת ומעלת תפלת הצדיקים
קסה	כל הגדול מחברו קדם לענש	קסה	ענין הקובע מקום לתפלתו

חלק א' דרשה י'

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בק"ק מיץ ב' אב תק"ה לפ"ק
והספד על ב' חכמי הדור ז"ל

קעג	תכלית היסורים והסתור פנים	קסז	עקר קיום התורה על ידי חכמי הדור
קעג	לא לתלות במקרה אלא מאת ה' היתה זאת	קסח	קדשת וגדלת דורות הראשונים
קעד	יראת הענש ויראת הרוממות	קסט	אהבת תלמידי חכמים
קעה	אהבת ה'	קע	גדר אהבת ישראל האמתי להוכיח ולמחות
קעה	ענין הגלגול	קעא	חייב התוכחה על כל אחד
קעו	הצדיק מגלגל לטובת הדור	קעב	מעלת המשיב רבים מעוון

תוכן הענינים לפי סדר הדרשות

חלק א' דרשה י"א

תוכחת מוסר מה שדרש הגאון זצ"ל בין קסה לעשור
בשנת תק"ו לפרט בק"ק מיץ יע"א

קעז	מי שאינו בקי בהלכות – אינו בתורת אדם	קעז	ענין החושד בכשרים לוקה בגופו
קעז	ישראל	קעז	גגדר התוכחה
קעט	מצוות וחוקי התורה "דרכיה דרכי נעם"	קעט	זהירות מעברות
קעט	שמירת הקדושה	קעט	משל נאה בענין תוכחה
קפו	להזהר משמחה של הוללות וקלות ראש	קפ	מעלת השמחה בעשיית המצוה
קפו	ספה הוא בחינת עולם הבא	קפב	ערבות - כל ישראל ערבים זה לזה

חלק א' דרשה י"ב

הספד גדול מה שדרש הגאון להני תרי גאוני ארץ בתרף
בשנת תק"ו לפ"ק בק"ק מיץ

קפה	ענין המוריד דמעות על אדם פשר	קפח	ענין הספד
קצו	שמירת הברית ולהתרחק מכלתו וכו'	קפט	עקר ההספד – החזרה בתשובה
קצו	שמירה וזהירות מפעס	קצ	קבלת פני חכמים וראית פני הצדיקים
קצו	הצדיקים רחוקים מפעס	קצא	למוד המוסר
קצח	הזהירות מגאון	קצב	כבוד התורה
קצט	למוד המוסר	קצג	מיתת צדיקים מכפרת
קצט	גדלת האדם ופגם החטא	קצג	עשה לך רב וקנה לך חבר
רא	התדבקות לתלמידי חכמים ומוראם	קצד	צדיקים לאחר מיתתם
רב	צניעות בנשים	קצה	נפש הצדיק קשורה בנפשות הדור

חלק א' דרשה י"ג

הספד מה שדרש הגאון זצ"ל בהדש אב תק"ו לפ"ק
לג' חכמי ישראל בק"ק מיץ

רז	זהירות מתערבות אנשים ונשים	רד	אהבת ה' משפח היסורים
רז	ענש על שלא מחו על תערובות אנשים ונשים	רה	כשמדת הדין מתוקה על ישראל - צריך תפלה ותשובה
רז	גדרי היסורים אופניהם ותועלתם	רה	המעלים עין מן הצדקה – עונו גדול
רט	החובה ללמוד הלכות שבת יום טוב	רו	פנה ודקדוק בקריאת שמע ובתפלה

חלק א' דרשה א'

תוכחת מוסר מה שדרש ברבים אדומ"ו הגאון האמתי מזהר"ר
 יונתן ז"ל בהיותו על מכון שבתו בק"ק מיץ יע"א בחדש אלול
 שנת תק"ג לפ"ק

עשרת ימי תשובה

ישעיה הנביא פתח ואמר 'דרשו ה' בהמצאו' (ישעיה נה, ו), ואמרו חז"ל (ר"ה
 יט.) אימת בין ראש השנה ליום הכפורים, כי יו"ד ימים אלו מסגלים
 לתשובה, ובוה יפיר אדם רב טוב מהמקום לברואיו [ושהוא] חפץ חסד וטובת
 בראיו, כי ימים אלו מיוחדים לתשובה, ואשרי אנוש לא יעבר רגע אחד מהן
 בלי עסק בעבודת ה' והרהור בתשובה, ולכן כתב האר"י ז"ל שינהג בהם כמו
 חלו של מועד לבל יעסק במשא ומתן ושום מלאכת עבודה כי אם בדבר האבוד,
 וזולתו יהיה כל עסקיו לפשפש במעשיו. ולכן אף אנחנו בדרושנו לא נאריך
 בפשטים וכדומה דרושים ארכים, כי אם לעורר ללבב השומעים ליראת ה'.

ואשרי אדם הנותן ללבו טובות ד' וכי הוא ממש מעורר ישנים ומקיץ רדומים
 לתשובה. והנה בן הדבר בתשובה, צריך להתעוררות דלתתא [פי'
 להתעוררות מלמטה], והאדם צריך לעשות מעט בתשובה, אבל אחר כך הקדוש
 ברוך הוא עוזרו באמרם (יומא לט.) הבא ליטהר מסייעין אותו, כי האדם צריך
 לפתח בתשובה, וכן אמרו במדרש (עין שיר השירים רבה ה, ג) אמר הקדוש ברוך
 הוא פתחו לי כסדק של מחט ואני אפתח לכם פשערו של היכל, אבל על כל
 פנים צריך לכתחלה עבדא דלתתא. אמנם לעתיד לבוא אם חס ושלום ישראל
 אין עושים תשובה, מפל מקום נגאלין, כי הקדוש ברוך הוא ישפיע בלי עבדא
 דלתתא, כי הקדוש ברוך הוא אומר למעני אעשה, והוא ישפיע מלמעלה שפעו
 לטהר לבבות בלי עבדא דלתתא כלל, וכמו שהיה בעת הבריאה דלא היה עבדא
 דלתתא כלל, כמו שנאמר ואדם אין לעבד את האדמה (בראשית ג, ט), ומפל
 מקום השפיע הקדוש ברוך הוא כי עשה לבריאת עולם, וכן יהיה לעתיד לבוא.

קצור ספר יְעֲרֹת דָבֵשׁ

וְהִנֵּה כָּבֶד אָמְרָנוּ כִּי ראש השָׁנָה הוא כֹּל שָׁנָה הַתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה, וְאִמְרִינָן (מוֹסֵף לר"ה) 'הַיּוֹם הַרַת עוֹלָם, וְאִם בֵּן בְּיוֹ"ד יָמֵי תְּשׁוּבָה מְעוֹרֵר אוֹתָנוּ בְּתְּשׁוּבָה בְּלִי הַתְּעוֹרְרוֹת דְּלִמְטָה כָּלֵל, רַק הוּא מְעוֹרֵר אוֹתָנוּ כְּעֵין מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהִיא כְּמַל לְיִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ 'דְּרִשׁוּ ה' בְּהַמְצֵאוֹ, שֶׁהוּא מְמַצֵּא עֲצָמוֹ לָנוּ מִרֶם קְרָאנוּ אֵלָיו, רַק אֲדַרְבָּה הוּא נִמְצָא מִקֶּדֶם לְעוֹרֵר לִבְנוֹ לְתְּשׁוּבָה, וְלִכְּנֹן אִם אָדָם יִתֵּן לְלִבּוֹ, יִרְגִישׁ בְּלִבּוֹ תְּמִיד בְּיוֹ"ד יָמִים אֵלּוֹ רוּחַ הַתְּעוֹרְרוֹת לְתְּשׁוּבָה וְיִרְאֵת ה', אִף (שְׁמַפִּיג) שְׁמַפִּיג לְדְבָרִים אֲחֵרִים, מִכָּל מְקוֹם לִבּוֹ דוֹפֵק לְתְּשׁוּבָה, וְהוּא כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְעוֹרֵר אוֹתָנוּ בְּיָמִים אֵלֶּה לְתְּשׁוּבָה בְּלִי הַכְּנָה דְּלִמְטָה, וְאִם בֵּן אֵיפֶה כִּי ה' חֲפִץ בָּנוּ וְקוֹרָא אוֹתָנוּ לְעִבּוּדָתוֹ וְלְתְּשׁוּבָתוֹ, אִיךָ נַעֲבֵר רַגַע אֶחָד חֵס וְשְׁלוֹם לְכַטְלָה.

וְהִנֵּקֶר, כִּי ז' יָמִים שְׁבִין ראש השָׁנָה לְיוֹם הַכְּפוּרִים הֵם נִגְדֵי ז' יָמֵי שְׁבוּעָה, וּכְבָל יוֹם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל אוֹתוֹ יוֹם. דְּרַךְ מְשַׁל, בְּיוֹם ראשון יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל כָּל מַה שֶׁחָטָא כָּל יָמָיו בְּיוֹם ראשון, וְכֵן בְּיוֹם שְׁנִי, וְכֵן כָּל ז' יָמִים, וְכֵּה מִתְקַן כָּל יָמָיו.

לְשׁוּב בְּתְּשׁוּבָה "שְׁלִמָה" - לְבַל יִשׁוּב לְכַסְלָה

וְלִכְּנֹן נִחְפְּשָׁה דְּרַכְּנוֹ וְנִתּוֹר לְחַפְּשׁ דְּרַכְּי תְּשׁוּבָה, דְּהִינוּ בּוֹה הַאֲפֹן, (לֹא לַעֲשׂוֹת) [לֹא שְׁנַעֲשֶׂה] תְּשׁוּבָה בּוֹ יָמִים אֵלּוֹ, וְכַאֲשֶׁר יַעֲבֵר יוֹם צוֹם הַנִּבְחָר, אִזּוֹ יִדְלַג כְּאִל פֶּסַח כְּאִל כָּבֶד הַתֵּר הַרְצוּעָה וְכַבֵּר יִצָּא בְּדִימוֹס, [וְלַחֲשֵׁב שֶׁ] הַיָּמִים הָאֵלּוֹ יָמֵי כְּפוּרֵי עֲנָבִים לְרַעוֹת בְּנִינִים וְלִלְקַט שׁוֹשְׁנִים בְּחוּרִים וּבְתוֹלוֹת, וְכֵהֵנָּה דְבָרִים כְּמַלִּים הַמְעַבְרִין לְאָדָם עַל דַּעְתּוֹ וְדַעַת קוֹנּוֹ חֵס וְשְׁלוֹם, דְּאִם בֵּן טוֹב לָנוּ שְׁנַנִּיחַ כְּעַת הַתְּשׁוּבָה, כִּי עַל יְדֵי כֶּד אָנוּ מוֹסִיפִין לְתֵן כַּח בְּסַמְרָא אַחֲרָא.

כַּאֲשֶׁר כְּבֵר דְּרִשְׁתִּי מִיָּמִים מִקֶּדֶם עַל זֶה הַחֲרוֹז בְּפִיּוֹט 'אֲדִיר אִים וְנִוְרָא וְכוּ' צִאנְד מִיַּד גּוֹזִיּוֹס' (פִּיּוֹט לְמוֹנֵשׁ"ק), הַרְצוֹן, שְׁלַפְעָמִים אָנוּ רוֹאִים אָדָם רִשָּׁע שֶׁחֹזֵר בְּתְּשׁוּבָה, יוֹשֵׁב בְּצֵם וּבְכִי מִתְּפַלֵּשׁ בְּעַפְרָה וְכֵהֵנָּה דְבָרִים טוֹבִים, וְכַאֲשֶׁר יַעֲבְרוּ יָמִים אֲחֵדִים הֵנָּה הוּא חוֹזֵר לְסוּרוֹ מַעֲשִׂים מְקַלְקְלִים וְנִשְׁכַּח יָמֵי הַשְּׁבַע מִפְּנֵי יָמֵי הַרְעָב, וְסִבָּה לָזֶה, הוּא כְּמוֹ צִאן שְׁמִבְקָשִׁים לָגוֹז וּבְצִמְרוֹ יַעֲשֶׂה כָּל חֲפִץ, וְתֵנוּ לוֹ לְאֹכֵל מְלַח וְכַדוּמָה הַמְּגַדֵּל צִמְרָה לְמֵאֹד, וְכַאֲשֶׁר יִגְדֵל הַצִּמְרָה יִגְזוּ, וְכֵן

יעשו תמיד. וכן הסמרא אחרא יונקים מן ישראל העובר שפעת קדשה אשר בו, והוא להם למחיה, ולקד' סביב רשעים 'תהלכון' (מהליס יג, ט). אך באשר הם יונקים וכבר נפשו יבשה ואין לחלוחית קדשה עוד בה, כי ה' סר מעליו ומעשיו רעים וחטאים, מה הם עושים, נותנים ללבב לשוב אל ה' ולעשות טוב עד אשר ירשן נפשו משוב ה' כפי עבודתו במצות ה' ויהיה מלא טוב בכרפת ה', ואז באשר רואים ישמן ישורון ונפשו מלא טוב, אז ימנעו אותו מליקד במצות ה' בפעם בפעם, ויונקים ממנו כל שפעת קדשה, ובעוונותינו הרבים נותן חלקו לזרים וכחו לנכרים. וזהו הפקשה הנ"ל שה' יציל אותנו, ולקד' אמר (סס) 'צאנך מיד גוזזים', שלא יקרה לנו כנ"ל.

ולקד' צריך גדרים ושמירות רבות הן במדות והן במעשים, שכל ישוב לכסלה חס ושלוה, אדרבה להוסיף אמן בכל יום בתורה ומדע וביראה, וענין זה במה יזכה נער ארחו?! הוא העקר בתורה ובתפלה, כי הם המישרים לאדם בכל מעשהו.

עקר בבישת היצר על ידי למוד והחזקת התורה

ובאמת עקר גרישת יצר הרע הוא בתורה והיא המגרשת יצר הרע, ולכן צריך עזר מן השמים לנצחו וללחם עמו מלחמת מצוה, והיא התורה המסייעו בהלחמו ביום קרב לעמוד נגד יצר הרע ולנצחו, ונאמר (קהלמ ט, טו) 'ומלט את העיר בחקמתו' היא חכמת התורה, אבל מי שהוא נעדר מהתורה, קשה לו לעמוד נגד יצר הרע המלך הגדול ולנצחו, ומי שאין בידו חרב וחנית איך ילחם עם איש גבור מלחמה. וידוע בלשון תלמוד 'זוכה' לשון נצחון, כמאמרם בהא זכינהו (מדה למ:): וכהנה מוכא בש"ס.

וזהו שאלת הגמרא "נשים במה זכין" (נככות יז.), רצונו לומר במה מנצחים ליצר הרע, כי אין לנצח ליצר הרע רק בתורה, ונשים לאו בני תורה נינהו, אם בן במה מנצחים ליצר הרע, ועל זה משני, הואיל ועל ידם נלמד, כי מסייעים לנכרים ללמד, והן יושבות ומתענגות בעבורם, וכן מדריכים בניהם לתורה, הרי כאלו הן לומדות התורה, ואף בזה התורה מסייעם ללחם עם היצר הרע כאלו הם לומדים התורה.

קצור ספר יערות דבש

וְכֵן בְּכָל אָדָם מִי שְׁאִינוּ בַעַל תּוֹרָה, אִם בֶּן הָרִי הוּא מְשַׁלֵּל מִכְּלֵי זֵינַן לְעַמּוּד
נֶגֶד צַר הַצּוֹרֵר, וּבְמִה יִגִּין עַל עֲצָמוֹ. וְלִכְךָ זֹאת הָעֲצָה הַיְעוּצָה, לְהַחְזִיק
לְלוּמְדֵי תוֹרָה לְשִׁמָּה וּלְסִיעָם בְּכָל לֵב, וְאַף הוּא יֵאָזֵר בְּעֵז מְתַנְיֵוּ לְקוּם לְקִרְאָת
אוֹיֵב. וְעָקֵר לְשִׁמּוֹחַ בְּהַחֲזָקַת הַתּוֹרָה וְלֹא לִילָךְ בְּקָרִי, וְאַף שֵׁישׁ אֲנָשִׁים מַחְזִיקִים
בַּתּוֹרָה, הוּא עֲלֵיהֶם לְעַל, וְאִין זֶה מִדְּרָכֵי הַיֵּשֶׁר.

הַתְּבוּנָנוֹת בַּפְּגָם הָעִבְרֹת

דָּע כִּי סוּגֵי עִבְרוֹת נִכְלָלִים בְּשִׁלּוּשָׁה, רַבָּם הֵם נַעֲשִׂים בְּחֶסְרוֹן יְדִיעָה וּשְׁנִיאוּת
מִכְּלֵי מִפִּיר אִם הוּא כָּלֵל עִבְרָה, וְאַף שְׂמִכִיר, אִינוּ יוֹדְעֵי לְהִיכֵן וְעַד כַּמּוֹה
מִגִּיעַ הַפְּגָם בְּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּיבִים, וְעַד הֵיכֵן מִגִּיעַ מִמּוֹשׁ הַפְּגָם בְּכָל מַעֲרַכַת הַקְּדוּשָׁה
חַיּוֹת הַקְּדוֹשׁ וּשְׂרָפִים וְאוֹפְנִים, כָּלֵם נִפְגָּמִים עַל יְדֵי עִבְרָה שֶׁל אִישׁ, וְאֵלּוּ יָדַע
אִישׁ, אִיךְ יִנּוּחַ רָגַע וְלֹא יִדְמַע נַחַל דְּמָעָה עַל רֵב עוֹנוֹתָיו שֶׁפְּגָם בְּמִרְכָּבָה קְדוּשָׁה
מִרְכָּבוֹת אֱלֹהִים, אֲשֶׁר נִיצוֹץ קְדוּשָׁה שׁוֹרְפוֹ אֵלּוּ יִגִּיעַ אֵלָיו, וְהוּא בְּעוֹנוֹ שֶׁלַח יָדוֹ
בְּקְדוּשֵׁי אֵל לְהַקְּדֵם וּלְהַטִּיל פָּגָם בְּקְדוּשֵׁים. עַל זֹאת יָדוּוּ כָּל הַדְּוִיִּם, וְלֹא יִתְּנוּ
דוּמְיָה יוֹם וְלִילָה, אוֹלֵי יַחַן ה' צְבָאוֹת.

וְזֶהוּ בְּאֵמַת קְטְרוּג צְבָא מַעֲלָה שְׂאֲמָרוֹ (סגמ פס): 'מָה אֲנוֹשׁ כִּי תוֹכְרֵנוּ' וְכוּ'
וְקִטְרָנוּ עַל בְּרִיאַת אָדָם, כִּי בְּשִׁלְהֵם דְּבָרוֹ, כִּי יָדְעוּ בְּעוֹנוֹ יַפְגָּם אוֹתָם
וַיִּמְעַט חֵילָם, וְלִכְךָ חֲשָׁבוּ לְמַעַט הַבְּרִיאוּת וּלְמַעַט הַדְּמוּת מֵאָדָם.

הַלּוּמַד תּוֹרָה לְשִׁמָּה

וְלִכֵּן אָדָם הַלּוּמַד תּוֹרָה לְשִׁמָּה, לֹא זוֹ שִׁינְצַל מִשְׁנִיאוּת וְיָדַע מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
וְאֲשֶׁר יִמְנַע מִמֶּנּוּ, אִף גַּם יִפִּיר בְּמַעֲלוֹת הָעוֹבֵד הַשְּׁלֵם וּפְגָם הַבְּלַתִּי עוֹבֵד,
וּכְמוֹה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לְעוֹשֵׂי רְצוֹן הַבוֹרָא. וּמִמּוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂהוּ שֶׁתָּף לְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית, בּוֹנֵה עוֹלָמוֹת בְּטוֹבָתוֹ וּמַחְרִיבֵן בְּרַעְתּוֹ, כִּי כִּד חֶקֶק בּוֹרָא
עוֹלָם שִׁיחֵיהָ הַכֵּל נִדוֹן לְפִי מַעֲשֵׂה אָדָם, כְּמֵאֲמַר הַמְּשׁוֹרֵר 'כֹּל שֶׁתָּה תַחַת רִגְלֵי'
(מְהִלִּים מ, ז), וּבְזֶה הֵלֵא יִמְלֵא רַחֵם וְחַלְחֵלָה וְעֵבֵד ה' מֵאֲהַבָּה וְרָאָה, כִּי אִיךְ

ה מוסרי רבנו יהונתן אייבשיץ

לא יירא בזכרו בדברים כאלה, ואיך לא יאהב לה' ותברך אשר בחר בו ורוממוהו ממש מפל יצורים.

מדת הגאון - והעצה לנצל ממונה

אך אם על ידי תורה מתקן כף, אבל לעמת זה גם החמדה והגאון לא יתבטלו, ואדרבה החמדה והגאון יתגברו, כי יפתה לו יצרו להחזיק טובה לעצמו שלמד חכמה והוא לבדו זכה לשם טוב, ורבים נכנסים לבית הספר ואינם יודעים שמין מנהגו, ומי יוכל לשער בגאות ורוממות רוח שמצוי בעוונותינו הרבים בבעלי תורה, ובכרמט (להיותו) [כשהוא יותר] חכם, יותר גדול הגאות ורוממות רוח. ועל ידי כן מסתעף הקנאה וכבוד ורדיפה אחר כבוד המדמה, והטלת מום בבחרו ופגם ודפי בזולתו, כדי להרבות כבודו.

בללז של דבר, רבים חללים הפילה ועצומים כל הרויגה בעוונותינו הרבים הגסות רוח. ואם אדם זוכה בתורה ומשיג תעלומות חכמה יותר, באמת יש לו להיות יותר ענו, כי יראה בחסד הבורא אתו, אך בעוונותינו הרבים יצר הרע גובר, ויותר שאדם גדול בתורה יותר מתגאה, בחשבו כי מעומים הם בערפו, ואם הוא באמת יחיד בדורו, גם גאותו גדולה, כי חושב כי אין זולתו. ואם כן איש הגדול למאד בתורה והוא ענו, יש יותר להלל ענותנותו יותר משאר בני אדם, כי לפי ענין הסתת היצר גאותו גדולה.

ולכך משה רבינו עליו השלום שלא קם כמשה, היה לו להיות מפאת היצר גאותו גדולה בחשבו מי כמוני, והיה בתכלית הענוה, אם כן ענותנותו יגדל מפל אדם בטבע, כי ראוי להיות מתגאה ביותר, ולכך נאמר (נמדנר יג, ג) כי משה היה ענו מפל אדם.

והרפואה לזה, בדבקות אדם בבוראו, ותמיד ה' לנגד עיניו באהבתו אותו, והכל פלא נחשב נגד דבקותו בה', וציור מחשבתו בשכלים עליונים. כי איך יתגאה בחשבו כי הוא חכם נפסד, כל אכלו כמעט רגע וימאם ויהיה קיא צואה, וכל ענינו הכל דברים נבאשים ומסרחים, היותו נוצר משכבת זרע מפה סרוחה עובר במעבר השתן, וכן ענינו תמיד. ויחשב בבורא וצבאו למעלה,

קצור ספר יערות דבש

בְּלֶם בְּרוּרִים טְהוּרִים וְכִים מְאִירִים בְּהִירִים, אֵין לִפְנֵיהֶם שְׁנָה וַיִּגְעָה וְקִלְקוּל כָּלֵל, וְכֵל פְּעֻלָּתָם בְּלִי שְׁגִיאוֹהָ, וְהֵלֵא יְבוּשׁ וַיִּפְלֹם בְּגִאוֹתָו.

וְזֶהוּ עֲנִין יְחוד בְּקִרְיַאת שְׁמַע, שְׁמִיחַד הַשֵּׁם הַיּוֹתוֹ אַחַד בְּכֵל קְצוֹתָיו, וַיִּצְיֵר שְׁאֵין מְקוֹם פְּגוּי כָּלֵל (וּמָה) שְׁלֵא נִמְצָא בּוֹ דְבָקוֹת אֱלֹהוֹת, (וּמָה) וַיִּשְׁאֵין בּוֹ מְקוֹם כְּבוֹדוֹ בְּרוּךְ הוּא. וְאִם כֵּן אֵיךְ יִתְגַּאֵה בְּרֵאוֹתוֹ כִּי הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ אֲשֶׁר כָּל בְּרוּאָיו אֵינִם כְּדָאִים לְהוֹכִיר שְׁמוֹ יִתְעַלֶּה וְזָכְרוּ לְנִצְחָה. וְכֵן אַחַר כֵּךְ בְּקִרְאוֹ אֶהְבֵּת ה' וְדְבָקוֹתוֹ וַשְׁקִידַת מִצְוּוֹתָיו לִילָה כַּיּוֹם, לֹא יִמְנַע רַגַע [מִבְּלָתָיו] הַיּוֹתוֹ דְבַק בְּה'. וְקִבְעֵת אוֹת שְׁמוֹ הַגְּדוֹל בְּזוֹרְעוֹ וְרֵאשׁוֹ וּבְדִירָתוֹ, לְהוֹרוֹת שְׁבָבֵל מַעֲשָׂיו וּמַחֲשַׁבְתּוֹ וַיִּשְׁיַבְתּוֹ יְהִיֵּה הַכֵּל בְּדְבָקוֹתוֹ וְלֹא יִפְרַד מֵה', וְכֵן יִקְבַע אוֹתוֹ בְּלְבוּשׁוֹ [בְּהַטְלַת צִיּוּת] לְזַכֵּר תְּמִיד בְּמִצְוּוֹתָיו, וּמִזֶּה תִּבְטַל הַגִּאוֹת.

הַחֲמֻדָּה - וְהַעֲצָה לְבַטְלָהּ

אֲמַנָּם בְּכֵל זֶה לֹא תִבְטַל הַחֲמֻדָּה, וְרֵאשׁ הַחֲכָמִים שֶׁהִיָּה גְדוֹל בַּתוֹרָה מִכָּל הַחֲכָמִים וְדְבַק בְּה' וּמַעֲשִׂים טוֹבִים - נִתְקַלְקַל בַּחֲמֻדָּה. כִּי רַב הַחֵם בַּחֲכָמָה גוֹרֵם חֲמֻדָּה, כְּאֲשֶׁר יִשְׁכִּילוּ בְּעֵלֵי טְבָעִים שְׁטָבַע חֵם לְהוֹלִיד חֲמֻדָּה, וְטָבַע חֲכָמָה לְהוֹלִיד חֵם בְּגֵר הַטְּבָעִים, כִּי לְרַב לֹא תִמְצָא חֵם בְּבַעֲלֵי לְבָנָה, וְכֵן לֹא שְׂכִיחַ בָּהֶם חֲכָמָה לְמַעוֹט כַּח חֵם.

אֲבָל זֶה יִבְטַל, בְּזָכְרוֹ כִּי הָאָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ 'וְתָמַם כְּעֵשׂ חַמּוּדוֹ' (מַסֵּלִים לַמ', יג), וְעַל מַה יַחֲמוּד, הֵלֵא לְהַבֵּל דְּמָה וְכֵל חֲמֻדָּתוֹ כְּאֵין. וְלֹא רַק כַּיּוֹם הַמִּיתָה דְּוָקָא, אֲלֵא בְּכֵל יוֹם הוּא אָדָם נִפְסַד, וְכַעֲיֵן מִיתָה בְּשִׁנְתּוֹ וּפְסַק כָּל חֲמֻדָּה, כִּי אִם יַחֲמוּד אָדָם הַכֵּל, כְּאֲשֶׁר יְהִיֵּה בּוֹ שְׁעָה שְׁתַּיִם, וַיִּגַע עָלָיו שְׁנָה וַיִּקְוֶן בְּכֵל חֲמֻדָּה וַיְהִיֵּה מְנַח בְּאֵבֶן דּוּמָם, וַיִּקְוֶן כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מִיַּן וְלֹא יֵדַע אִם הִיָּה מִתְעַנֵּג אוֹ מִצְטַעַר וּמַעֲנָה, אֵין הַבְּדֵל. וְלִכֵּן מַה יַחֲמוּד הָאִישׁ, הֵלֵא כָּל רַגַע מַעֲתֵד לְמִיתָה וְחִסְרוֹן יִכּוֹל לְהַמְנוֹת. וְכִבְרַת הָאֲרִיִךְ שְׁלֵמָה בְּסִפְרוֹ קַהֲלָת, שֶׁהִרְבָּה בְּכֵל מִיַּי תַּעֲנוּגֵי אָדָם, לֹא חָסַר לְנַפְשׁוֹ מִכָּל חֲמֻדָּה, לְכַסּוֹף רֵאָה כִּי הַכֵּל עָמַל וַרְעוּת רוּחַ וְאָדָם הוֹלֵךְ לְבֵית עוֹלָמוֹ.

תשובה מתוך אהבת ה'

וביחוד מפל עלינו בימים האלו לשוב אל ה' ולראות לשבר יצר הרע בכל מיני סגלות המועילים לבטלו, הן בתורה הן בקריאת שמע הן [בזכרון ה]מיתה. כללו של דבר, ימים האלו הם ימי חפץ ועת רצון לה', וראוי (מבלי) [שלא] לאבד רגע [מהם]. וכבר אמרו (מנוח פ"ד מ"ז) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. ויש להבין, כי אין זה מסוג אחר, כי אלו אמר יפה שעה אחת במעשים טובים משנים רבות מעשים טובים, היה מסוג הענין, וכן באמרו יפה נעם ותענוג בזה מן זה, היה מסוג הענין, אבל יאמר מה שאינו מסוג אחר, ואמר יפה שעה אחת בעבודת ה' מכל נעם ותענוג בעולם הבא, אין זה מסוג אחר.

אבל הענין, כי יש לאהב ה' באהבה שלמה ולעבד אותו בתכלית. והאוהב באמת, פאשר יעשה לאוהבו איזה נחת, יערב לעצמו כאלו קבל הוא כל הנחת שבעולם והיה מתעדין בכל עדינים שבעולם, כי אין נחשב לו דבר נגד (שמצא מקום לנחת אוהבו) [זה שזכה לעשות נחת לאוהבו], וזהו לו בתכלית הנחת, וזהו גדר האוהב השלם.

ואם בן האוהב לה' בכל לב ונפש כראוי, יהיה לו יותר לנחת ותענוג בשעושה דבר לרצון ה' מכל תענוג שבעולם. ובפרט לאוהב ונאהב הגדול הזה - האוהב עמו ישראל. הלא עבדי מלך, לעשות רצון המלך הנאהב אצלם, ולונו בקוץ וחרף קר והם על פני השדה, וממש אין להם לאכל. וזהו אמרם (מנוח ס"ט) יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בזה העולם, כי בזה עושה נחת לה', ואם בן יהיה לאיש תענוג ועדן יותר מכל עדן בעולם הבא, כי בזה עושה נחת להקדוש ברוך הוא, מה שאין בן בעולם הבא שאין בו מצוות ונחת לה', והאוהב השלם יבחר בנחת אוהבו יותר מנחת עצמו, ולכך אמר יהיה לאדם יפה, לנחת בעולם הזה.

קדיש עצמה במתן לך

והנה בימים אלו הם ימי תשובה, וראוי לאדם לפשפש במעשיו פאשר אמרת. והעקר בגדר, להתרחק מקצה לקצה במה שדיש בעברה, כי אמרו (נרכח נד). בכל לכבד בשני יצרים יצר הרע והטוב, והינו כי לב האדם בו משפן נפש

קצור ספר יערות דבש

מבעי נפש בהמו, והיא נפש מסטרא דיצר הרע המפתה לאדם לילך אחר ההבל, כמו שכתבתי לעיל. וכן משפן נפש מדבר שהוא אדם והוא ממה שפא לו מן השמים, בדרכיב (נלאשיט ג, ז) ויפח באפיו נשמת חיים, והוא יצר טוב פי כל ענינו לטוב. וצדיק גמור גובר עד שיצר הרע נעשה טוב, והינו נפש בהמה נעשה נפש שכלי, ואכילתו הכל למצוה, אין בו פניה לחמדה כלל רק לחוק גופו, ובפרט להיודעים פונת אכילה, שכלו הוא ממש פעין קרבן וזבח, פי מעלה מדרגת חי למדבר, ועל זה נאמר (יחזקאל מא, כג) 'זה השלחן אשר לפני ה', וכן היה אכילת קרבנות וקדשים כלו כליל לה'. וכן כל מעשה צדיק בזווג, כלו לה' לקים מצותו ואין צריך לומר בסודות נעלמים אשר אין פאן מקומו, ולכן נאמר (נלאשיט כה, כא) 'יעתר יצחק לה' לנכח אשתו' רצונו לומר בשהיה מזוג עם אשתו, לא היה [בזה] פניה רק בתפלה לה' לקים מצותו.

וכן בכל חמדת הזמן, הכל כליל לה', וחלבנה נעשה קטרת מעלה ריח טוב; ותמיד הפרש בין חי"ת לה"א, כמו חמין אותיות מצה, רק ההבדל בין חי"ת לה"א, זה מסטרא דמסאבא וזה מסטרא דקדשה. וכן חלבנה ולבונה, זה מסטרא דקדשה וזה מסטרא דמסאבא.

אמנם קטרת הביא פנית יצר הרע לטוב, וזהו מעשה קטרת בצדיקים שעוקדים יצר הרע לטוב, ונהפך הוא, וחלבנה נתן ריח טוב. ולכך פהן שלא היה צדיק תמים, בקטרת נענש, וזהו כי לא נהפך יצר הרע לטוב, ונקרא 'אש זרה'.

וצריך הצדיק האוחז בזה למעט המותרות, כי אם ירבה וירדף המותרות אי אפשר להיותו כלו טוב ונקי, באמרם כל המוסרף גורע (סנהדרין טו). ולכך בלחם הפנים אמרו שהגיעו כפול (יומא לט), כי בזה המעוט משבח לזו יצר הרע לטוב. ולכך בקטרת נאמר (ויקרא ג, יא) 'כל שאור וכל דבש לא תקטירו', ולא היה בקטרת דבש כי הוא מותרות כשאור ודבש, ולכך נאמר (משלי כה, טז) 'אכל דבש הרבות לא טוב' וכו'.

אבל בינוני הולך בדרך ממצע, נותן פנים ליצר הרע לנפש בהמית, אוכל ונהנה מתאות המשגל וכדומה להנאת וחמדת הגשמי, אך נותן פנים ליצר הטוב מבלי לאכל פי אם דבר המתור ובזמן הראוי בשפתות וימים טובים, אבל לא להרבות תענוגים בחל ולעשות חס ושלום כל ימיו בחגים. ולא יתן לנשים זרות חילו, ולא יתן עיניו בנשים אחרות, ויכרת ברית לעיניו, וכדומה בכל דרך ממצע,

מוסרי רבנו יהונתן אייבשיץ

אשר ממש אין דבר שאין בו מעץ הדעת טוב ורע. וזהו כל עניני בינונים. וצדיקים הנ"ל הם האוכלים מעץ החיים, והבינונים מעץ הדעת טוב ורע, מתהפך מרע לטוב ומטוב לרע.

אבל רשעים ההולכים אחר יצרם, ובעוונותינו הרבים כל דבר שעושים הוא הכל לפניה אחרת, לגאונה, לקנאה, ולהכעיס לחברו, ולעשות קרדם לאכל הימנו וכדומה, אין לדבר שאין לו בו פניה שלא לשם שמים, עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר בפנחם (סוטה 3). והם עושים עין של מעלה כביכול באין רואה חס ושלום, אלו שמחפכין יצר טוב ליצר הרע, והם מגרשים לגמרי מגן עדו.

קדישת הספה

ואתם אחי, ראו נא בעוונותינו הרבים איזה בית אשר תבנו ואיזה מקום מנוחה לשכנ בו, לכל יהיה שם 'פננע נראה בבית' (על פי ויקרא יד, לה) שהוא המשחית בחטאו ששורה שם, והוא הננע צרעת ממארת נגעי פתים אשר משחית דבוק בקירות הבית. ולכך אמר על חטאי אדם (מנקה 3, יא) 'אכן מקיר תזעק וקפס מעץ יעננה', שהוא אשר שורה סמרא דמסאבא ונראה בו הננע. ולכך עלינו לטהר המקומות והפתים בתשובה ביו"ד ימים אלו. ואחר כך 'נתין הבית' (עין ויקרא 35 מה), ולך מבית לספה כדי לטהר המקום, כי שם צלא דמהימנותא קדישא, ושם יהיה לו צל ספה להגן ולטהר הבית.

ולכן צריך האדם מאד לקבע דירתו ביום ובלילה בספה, והפליגו חז"ל (סוטה 10). מבלי לישן שנת עראי חוץ לספה, כי בשנה יותר עלולים נגעי בני אדם להחטיא לאדם. ולכך לעתיד לבוא (ע"ז ג.) שיבקשו אמות העולם לקיים המצוות, ואין מקום שאין בו חטא ומשחית מהם, ולכך יתן להם ה' ספה אולי שם ישוכו.

ולכן השמרו נא בספה מבלי לחטא שם בתערבת אנשים ונשים בחורים ובתולות, שמחה של הוללות ושטות. וחס ושלום לשחק שם בקארטין [קלפים פסולים] או לדבר שם שום דבר נבלה, אוי לאותה בושה, מקום צל ספה אשר הוא טהור ופגיו מכל נגעי אדם ונגעי פתים, לעשות גם שם חטא עוון ופשע.

קצור ספר יערות דבש

מצות אכילת ערב יום כפור וזהירות בקדשת האכילה

ובזו תבין גם כן מה שאמרו "באותה אשה" (יומא פו:), על פי מה שאמרו חז"ל (נרכות ט:): מצוה לאכל ולשתות בערב יום הכפורים. דיש להבין מה טיבו של מצוה זו בימי תשובה, ומחר יהיה האות הזה לטהר אותנו מכל חטא, ואיך יערב לחד האוכלים, והלא יותר ראוי לעורר עצמו בתשובה שלמה כראוי.

אבל הענין כד, כי הנה כל החטאים והמרי שרשם מן חטא אדם הראשון, כי נפל תחת עץ הדעת טוב ורע ונתדבק בנחש. וזה ראש לכל עוונות שעלינו לתקן סמוך ליום הכפורים, כי הנה אז קבלת תשובת חטא אדם הראשון, ועקר תשובה כנ"ל, באותו מקום ואותה אשה, כי אם יהיה בעל תשובה סגור מבלי גשת במקום נשים כלל, אין ראיה שגשבר יצרו כל כד למנע מן החטא, רק אם יודמן לו אשה ההיא שקשור בה בכלל. וכן בשאר עברות, מי שחטא באכילת מטרפות וכדומה ממאכלים אסורים, אם ימנע עצמו ממאכל כלל וכלל, אין זה בגדר באותה אשה, אבל אם ימנע ממאכל אסור, אף כי אוכל ממאכלים מתרים הרי זה באותה אשה, כי המאכל לפניו ומכל מקום נמנע מאכילות אסורות. וזהו הענין האמור במדרש (צ"ר כ"א, ט) כי הנמנעים מטרפות וממאכלות אסורות, מבישים לאדם הראשון שהוא לא נזהר בזה.

ולכך בערב יום הכפורים שרצוננו לתקן חטא אדם הראשון, ותחת שהוא אכל ושתה דבר אסור, כי חנה סחטה ענבים ונתנה לו (צ"ר יט, ה), עלינו לתקן. ולכך טובח טבח והבן ואכל ושתה, ומכל מקום אנו נמנעים מלאכל חם ושלום דבר אסור, ואפלו פקפוק אסור בלחם של גוי וכדומה, וראשונים היו נזהרים שלא לאכל רק חלין במהרה, וכן בשתייה רק מה שמותר בלי פקפוק, ובכל זה נמנעים מהמותרות, כי חם ושלום להרבות באכילה ושתיה עד שיהיו שכורים חם ושלום ביום קדוש כזה, וכל ישראל נמנעים מהמותרות, ואינם אוכלים רק לקיום נפשם, וכזה מתקנים חטא אדם הראשון, כי במתן לנו נמנעים, ומכל שכן באסור חם ושלום, וזהו תשובת המשקל, והינו באותה אשה, והבן. ולכך מאד צריך לזהר בימים אלו באכילת דברים המתרים שיהיו בלי פקפוק כלל, ובכל דקדוקים שאפשר לדקדק, כי הוא תקון חטא אדם הראשון שבעוונותינו הרבים שלח ידו בעץ הדעת עולם התמורה.

להרבות בתורה ותפלה בעשרת ימי תשובה

והנה כבר אמרנו כי ימים אלו ראויים לקבוע בתורה כי הוא סם חיים. אבל באמת לבעלי תשובה - כאשר אנחנו בעונותינו הרבים רבם ככלם - צריך גם תפלה, כי ללא תפלה ותחנה אין תורתנו מועיל, כי במקום צואה התורה תועבה, ואנחנו מלאים צואה בעונותינו הרבים לרב עונות ולכלוכים. אבל בתפלה ירחץ ה' את צואת בגות ציון (עין ישעיה ה, ד).

ועקר תפלה בהכנעה ושכרון לבב, אשר יאמר אדם לנפשו: "נפשי נפשי, איך עכרתיד ועכרתני כי בת מלך את, ובמקום גבוה - עדן גן אלהים היות, במושב אלהים ישבת, והנה שלחך אלהים בארץ למחיה להחיות עם רב, ללקט ניצוצות קדשה ולהעלות אסורים מבור שבי, ולזכך החמר להיות לאבן יקר ספיר גזרתו בעצם השמים לטהר, אשר בו תיטב הנערה בעיני המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ועתה עכרתני ועכרתיד, כי הנה ירדת מכתובך ואת אסור באזיקים שושנה בין החוחים, ונמל ממך כל הודך והדרך, ותחת אשר הנה לך ריח פלגנון, עלתה באשך ותסריח בסרח העורף למאה, אשר כל מחנות קדושים וטהורים אשר היו תמיד סביב לך, יגודו ממך ופגוד רע קדורנית, מלא נגעי צרעת ורחה פרוחה במצחך מצח אשה זונה, אוי לאותה בושה, מה תאמרי כי יפקד ה' אותך, מה תעני כאשר תגשי למשפט וכרוז (קרא) [יקרא] בחיל, סורו סורו אל תגעו בו, דא עבר על פלחנא דמרא, וי ליה טב ליה דלא איברי [זה עבר על עבדת אדניו, טוב לו שלא נברא], ומה תעשי נפשי - יאבד יום הולדת בו, ומוב ממך הנפל כל חזה שמש אשר באת לאור יום, וחשבת לומר אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגלגלך באור פני מלך חיים, והיה הטוב אשר ייטיב ה' לך ייטב לי גם כן, וכעת ארורה האדמה חמר גופי בעבורך, סר צלמך צלם אלהים דיוקנא דמלכא קדישא מעליך, ואת משכן קאת וקפוד ונאות מדבר אשר שם הרגיעה הלילית ושעירים ירקדו שם, וי איך יהיה לשברי רפואה, אם לא בחמלת ה' כי רבו רחמיו".

וכאשר יתאוונ האדם חי גבר על חטאיו פנה בשכר לבב וגמיכות רוח, הלא ירחם ה', ואז תורתו מתקבלת.

הקב"ה חותר חתירה לקבל תפלת בעלי תשובה

ובזוהר (מ"ג קס"ה) הקשה הא אין להתפלל אלא מנח חדוה, דבמקום עצבות לית השירות רוח הקדוש, ושם ינוח סמרא מסאכא, ואם כן בעל תשובה שהוא מלא עצבות, כי איך ישמח בזכרו בשברו וכאבו נעכה, הלא אין מנחם לנפשו כי אם בעצב ולב נשבר ונדכה, ראשו בין ברפיו בזכרו על מעלו אשר מעל בה, ואם כן איך אפשר להתפלל ואיך ישמע ה' ויפנה אל תפלתו. והאריך על פי הסוד וסתרי תורה, עין שם.

ומה שיש בו להמתיק הענין בנגלה הוא כך, דאמרינן בפרק קמא דחגיגה (דף ס"ג ע"ג) במה שהקשה הגמרא על האי קרא במסתרים תכפה נפשי וכו', עין שם שמחלק הגמרא בין בתי גואי לבתי בראי, אצל הקדוש ברוך הוא בבתי בראי לית עצבותא, וחדוה במקומו, אבל בבתי גואי בתיב במסתרים וכו', כי בכל צרותינו לו צר, ככבוד.

הרי כי התפלה ההולכת מלמטה למעלה עוברת דרך בתי בראי, ומשם לבתי גואי לגשת לפני ה' שומע תפלה, ובבתי בראי שם שריה חדוה ולא עצבות כלל, לבל יהיה מקום לסמרא אחרא להתדבק במ"ש, כי מקום עצבות הוא מקום לילית מרה שחורה ואין אור. ואם כן, העומד בעצבות אי אפשר לתפלתו לעבר דרך בתי בראי, כי שם שכונה חדוה ולא עצבות, ולכך אין תפלתו מקבלת, אבל בעל תשובה הקדוש ברוך הוא לרב רחמיו על כל מעשיו אשר חושב מחשבות לבל ידח מנונו גדת, חותר חתירה לקבל תפלתו דרך בתי גואי במסתרים, מבלי לעבר דרך בתי בראי, ושם מקבל העצבות כנ"ל.

וזהו הרצון מה שאמרו הקדוש ברוך הוא חותר חתירה לבעל תשובה לקבל תפלתו, והינו לבל ילך דרך המלך דרך בתי בראי לבתי גואי, אך בעל תשובה יש לו דרך אחר, ותמיד תפלתו דרך חתירה לבתי גואי בלתי בתי בראי, ואז ה' מקבל תפלתו אף שהוא בדרך עצבות, כי שם במסתרים, ה' מתעצב עמו ובצרתו לו צר.

מעלת תפלת השמונה עשרה

וְלָכֵן יֵשׁ לָנוּ לְרֵאוֹת בְּעַמְדָנוּ לְתַפְלָה אִיךָ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִרְצֶה ה' בְּקוֹל תְּפִלָּתָנוּ. וְהַעֲקָר בְּשִׁמוּנָה עֲשָׂרָה בְּרָכוֹת, וְלֹא כְּאוֹתָם הַמְצַפְצָפִים וְהַמְהַנְיִים בְּאִמִּירַת תְּהִלִּים וְכַהֲנָה ע"ב פְּסוּקִים וְתַחֲנוּנוֹת וּבִקְשׁוֹת לָרֵב, וְכָל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ בְּלִי פְּנֵיהָ. אֲשֶׁרִי הָאִישׁ הַמְתַּפְלֵל בְּכֹונֵת הַלֵּב שְׁמוּנָה עֲשָׂרָה בְּרָכוֹת, וְזֶה יוֹתֵר לְרִצּוֹן לְפָנָי ה' מִזֵּבַח וּמִנְחָה. וְאִין רְצוֹנִי כַּעֲת לֹאמַר פְּנוּת, אֲשֶׁר כָּל קוֹץ וְקוֹץ יֵשׁ בּוֹ מִסְתְּרֵי תוֹרָה וְסוּדוֹת מְרַבְּבָה קְדוּשָׁה וְצְרוּפֵי שְׁמוֹת מְפָל הַעוֹלָמוֹת, לְפִתּוֹחַ תְּרַעֲוִין וְלַפְעַל וְלַעֲלוֹת לְגִבוּהַ מַעַל גְּבוּהַ שׁוֹמֵר, רַק נֹאמַר פְּשׁוּט בְּכֹונֵת הַדְּבָרִים כְּפִשׁוּטָם בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה, מַה יֵּשׁ לוֹ לְשׁוֹם אֶל לֵב בְּאִמְרוֹ, וְזֶהוּ נִמְסַר לְכָל אָדָם.

פונות פשוטות בתפלת שמונה עשרה ברפת מגן אברהם

בְּבְרָכָה רֵאוֹנָה בְּאִמְרוֹ: 'אֲדֹנָי שְׁפָתַי תִּפְתַּח', יֵשִׁים בְּלִבּוֹ כִּי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁם אֱלוֹי הַשְּׁפָתִים שׁוֹמְרִים לָפָה וְלָשׁוֹן לְכָל יְדִבֵּר דְּבָרִים בְּטָלִים, וְיִהְיוּ סְגוּרִים מֵאִין יוֹצֵא וּבָא, כְּאִישׁ אֲשֶׁר שֶׁם שׁוֹמֵר לְמִקוֹם אֲשֶׁר בֵּית נְכוּתוֹ (בֵּית הָאוֹצֵר) שָׁם. וְהָיָה יוֹתֵר בֵּית נְכוּת מִן הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר הַחַיִּים וְהַמְּנוֹת תְּלוּיִים בּוֹ, וְהַשְּׁפָתִים שׁוֹמְרִים וְאִינֵם רְאוּיִים לְהַפְתִּיחַ כָּלֵל, כִּי לֹא מִצְאָתִי לְגוֹף טוֹב יוֹתֵר מִשְׁתִּיקָה (עֵיין אֲנוּט פ"א מ"ז), וְהֵם דְּלִתִּים סְגוּרִים וְאִינֵם רְאוּיִים לְפִתּוֹחַן אֶלָּא בְּרִצּוֹן ה', לְפִתּוֹחַ אוֹתָם לְתוֹרָתוֹ וְכָל דְּבַר חֲפִיץ חֲפִצֵי שְׁמוֹם. וְלִכְךָ אִמְרוּ בְּעַלֵּי נוֹמְרִיקוֹן (כַּסְפֵּר עַן חַיִּים שַׁעַר ל"ד פ"ג, וְכֵן כַּסְפֵּר הַכוֹנוֹת כַּמְנַח מִקוּמוֹת), 'אֲדֹנָי' בְּמַלּוּי אוֹתִיוֹתָיו אֶל"ף דָּל"ת נו"ן יו"ד בְּגִימַטְרִיא תְּרַע"א [שַׁעַר], שְׁאֵזוּ הַשְּׁעָרִים נִפְתָּחוּ לְהַתְּפַלֵּל, וְעַל זֶה נֹאמַר (מִהַלֵּס קִיט, יט) 'פִּתְחוּ לִי שְׁעָרֵי צְדָק אֲבֹא בָם' וְכוּ', כִּי שְׁפָתִים הֵם שְׁעָרִים, אִם הֵם לַעֲבוּדַת ה', הֵם שְׁעָרֵי צְדָק וְהֵם שׁוֹמְרִים לָפָה.

וְאִם כֵּן מִי הוּא אִישׁ אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ קֶצֶת בֵּינָה אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לֵאמֹר: לְהַתְּפַלֵּל וְלַהֲוֹדוֹת לַה' אֲנִי צְרִיךְ תְּפִלָּה מִה' שִׁיפְתַּח שְׁפָתַי - וְאִיךָ אֲנִי פוֹתַח שְׁפָתַי כָּל הַיּוֹם בְּדְבָרִים בְּטָלִים גְּבוּל פֶּה, לְצַנּוֹת, שְׁקָרְנוֹת, גְּנוּת חֶבְרוּ, לְשׁוֹן הָרַע, רְכִילוֹת וּמִסִּירוֹת, וּבּוֹטָה לְחֶבְרוּ כְּמִדְקָרוֹת חֶרֶב". הוּא וְי, מַה יַּעֲנֶה

קצור ספר יערות דבש

איש בנה, ומה יאמרו מלאכי השרת, הלא יצחקו לו, ויאמרו, חסר לב קרא לו, להתפלל - מבקש מה' שיפתח שפתיו, וכל היום שפתיו חומה פרוצה שפתיו חלקות ודברי רמיה ואין דומיה לו, כל היום בראש הומיות יקרא, וקרא זה אל זה בדברים בטלים ולשון תרמית. ולכן זאת ישים על לבו, שפתיו לא יהיה נעות רק לדבר חפץ, ואז יפה יאמר 'אדני שפתי תפתח', והם באמת שערי צדק לבוא בם להודות לה'.

והנה יכרע בברוך. ודרך כלל בכל הפריעות הענין נגלה, לכך קומתו לעפר, כי ה' משפיל גאים ומגביה שפלים, ולכך זוקף באמרו השם, וישים ללבו בזה הכנעה. והעקר כמ"ש בדרוש הקדום, כי יש לאדם לראות (מקום שילך) [שעתיד לילך] אל עפר, כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ושמח ינוחו יגיעי פת, ומשם יעלה נשמתו לה', ולכך אמרו כל זמן דלא בלוי גופא בעפרא לית נשמתא סליק למעלה (עיין צוהר מ"ט כו: מ"צ קמא:), וזאת הפריעה לעפר ישוח נפשו, ומשם יעלה לה' בצרור החיים, ולכך זוקף אחר כך בשם. ולכך אמרו (נ"ק טו.) מאן דלא כרע נעשה שדרו נחש, והוא הפעם כי נחש עפר לחמו, והוא דלא שח לעפר, נעשה נחש אשר עפר לחמו.

ויאמר "ברוך" וכו' "האל הגדול הגבור" וכו', וכאשר ישים ללבו גדלת הקדוש ברוך הוא וגבורותיו ונוראותיו, והוא אשר בחר בנו לעבדותו וליראתו ותורתו, והוא הינו בריה שפלה ונבזה תולעת ולא איש, איך לא ישמח ויגיל מאד, וזהו השמחה אשר יש בהתחלת התפלה.

ובאמרו "גומל חסדים טובים וזוכר חסדי אבות" וכו', יש לתן אל לבו כמה ראוי לכן אדם להיות חונן במעשיו וחסיד בדרכיו, להדמות לקצת דקצת למדות הבורא יתברך שמו, לזכר [הטובה] שהיטיב לו [חברו] ואל יזכר (לו) [מה] שהרע לו [חברו], כמדת הקדוש ברוך הוא [ש]זוכר מצוות ומעשים טובים ומעביר ונושא עוון. וראוי לתפס מדתו של אברהם אבינו, שהיטיב לכל, ופרסם מדתו של הקדוש ברוך הוא וטובתו בעולם, והכריז יחודו של מקום, וקבע דת אמת בפי כל הפריות, וכן ראוי לכל אדם. ואיך יעו איש לומר "מגן אברהם", והוא אינו שם על לב ללכת בעקבותיו, לרחם כל נדה ולפקח בכל עסקי פושל, ולקבל מה שיקרה לו מה' באהבה, אף שצריך להיות נע ונר בארץ,